

УДК 323.1(=165.41:=18)(497.115)«19»

ББК 66.5(4СЕР-6КОС)63

Наталія Нечаєва-Юрійчук

Особливості сербсько-албанських відносин у Косово (Сербія) в другій половині ХХ століття

У даній статті автор аналізує особливості сербсько-албанських відносин у Косово, намагається з'ясувати причини загострення міжетнічних відносин в краї у другій половині ХХ століття. Особлива увага звернена на діяльність албанських націоналістів, спрямовану на відокремлення Косово від Сербії з метою його подальшого входження до Албанії.

Ключові слова: автономія, „косовська проблема”, Косово, сецесіоністський рух, національна політика.

Розпад біполярної системи світового порядку у Східній та Південно-Східній Європі призвів до загострення міжнаціональних конфліктів, спричинених невідповідністю політичних та етнічних кордонів у регіоні. Як зазначив сучасний італійський дослідник А.Прадетто, „виникнення будь-яких етнічних конфліктів одразу актуалізує питання про зміну „дискримінаційних” кордонів, про національне самовизначення, створення чи приєднання до своєї національної держави”¹.

Для Югославії як багатонаціональної держави національне питання упродовж усієї її історії було надзвичайно важливим. Історичний розвиток більшості народів, що входили до її складу, відбувався в різних історичних умовах, що, у свою чергу, знайшло відображення у культурному, релігійному та політичному світогляді цих народів.

Криза, що охопила Югославію на початку 1990-х років, можна сказати, триває і до сьогодні. Загострення ситуації в Автономному краї Косово та Метохії призвело

© Нечаєва-Юрійчук Н., 2012

Нечаєва-Юрійчук Наталія Вікторівна - кандидат історичних наук, асистент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

до втручання міжнародного співтовариства (в першу чергу США) у внутрішній конфлікт між косовськими албанцями та сербською владою. Останнє призвело не тільки до проголошення в односторонньому порядку незалежності Косово від Сербії, але й до поділу світу на прихильників та противників цієї незалежності. Більше того, даний конфлікт „змусив американських політиків та політологів задуматися про принципи, які повинні бути покладені в основу доктрини зовнішньої політики країни в системі міжнародних відносин, що складається на рубежі XX-XXI століть”².

Незважаючи на формальну вирішеність косовського питання, сучасний стан речей в краї свідчить про те, що даний регіон ще довго залишатиметься „пороховою бочкою” Європи. На нашу думку, саме розуміння історичних передумов сучасного сербсько-албанського конфлікту може сприяти виробленню адекватних кроків по його врегулюванню. Останнє, на нашу думку, і визначає актуальність дослідження особливостей сербсько-албанських відносин у Косово (Сербія) у другій половині XX століття.

Метою даної розвідки є аналіз сербсько-албанських відносин у сербському краї Косово у другій половині XX століття.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період від початку Другої світової війни і до 1992 року. Нижня хронологічна межа пояснюється включенням Косово до складу Великої Албанії, а верхня – розпадом СФРЮ у 1992 році.

Увагу істориків – і зарубіжних, і вітчизняних – Балкани привертала здавна. Сьогодні існує чимало праць, присвячених як історії регіону, так і окремим аспектам його суспільно-політичного життя, в тому числі міжетнічним відносинам. На жаль, серед сучасних українських досліджень небагато ґрунтовних наукових праць та досліджень, присвячених даній проблематиці. Серед українських дослідників, які працюють в даному напрямку, варто назвати О.Маначинського, В.Євтуха, В.Боднара.

Російські ж дослідники традиційно приділяють даному регіону велику увагу. Найбільш відомими науковцями-балканістами серед них є С.Романенко, Е.Гуськова, П.Искендеров та деякі інші.

Суперечливість та неоднозначність процесів у колишній Югославії, розвиток взаємовідносин між сербами та албанцями у Косово об'єктивно і ґрунтовно дослідив у своїй праці „Югославія, Росія та „слов'янська ідея: Друга половина ХІХ – початок ХХ століття” к.і.н., провідний науковий співробітник Російської Академії Наук С.Романенко³. Дане дослідження базується на широкому колі джерел. Виклад та аналіз подій охоплює період від середини ХІХ до початку ХХІ століття.

С.Романенко є також автором ряду статей, присвячених косовській проблемі⁴. В них автор намагається об'єктивно розглянути причини, суть та наслідки конфлікту у Косово.

Послідовно та логічно викладена історія розвитку взаємовідносин між сербами та косовськими албанцями, а також прагнення і кроки останніх на шляху до незалежності у праці російського науковця О.Гуськової „Албанський сецесіоністський рух в Косово”⁵. Дослідниця звертає увагу на особливості становлення албанського націоналізму в Косово, аналізує їхню політичну, громадську та військову діяльність, спрямовану на здобуття незалежності краю. О.Гуськова є автором ряду праць, присвячених аналізу позиції Росії у косовському врегулюванні, міжнародним аспектам косовської кризи⁶.

Велику увагу у вивченні етнічного фактору в історії Балкан і, зокрема, Косово приділив ще один російський дослідник П.Искендеров. Російський науковець пояснює конфлікт кінця ХХ століття з позицій історичної науки, акцентуючи увагу саме на міжетнічних відносинах сербів та албанців у краї починаючи від середньовіччя. Автор намагається об'єктивно підійти до аналізу особливостей сербсько-албанських відносин в краї⁷.

У 2011 році в Москві була опублікована спільна праця багатьох науковців „Югославія в ХХ столітті. Нариси політичної історії”, в якій прослідковується процес виник-

нення югославської держави у 1918 році, формування її державних інститутів та політичної системи. Велика увага дослідників приділена подіям Другої світової війни. У праці ґрунтовно висвітлюється період соціалістичної Югославії, який завершився її розпадом. Окрема увага звернена і на косовську проблему, розвиток албанського національного руху в краї та загострення протиріч між владою СРЮ та косовськими сепаратистами⁸.

Розпад СФРЮ супроводжувався різким загостренням етно-національних протиріч на її території. Надзвичайно гострою виявилась ситуація у сербському краї Косово, де проживала велика албанська меншина. Проте ці протиріччя з'явилися не наприкінці ХХ століття, а в його середині.

Початок Другої світової війни призвів до розчленування югославської держави: більша частина Косово та Метохії увійшла у створену Італією „Велику Албанію”. Саме тоді в Косово почала активно втілюватися в життя ідея виселення з цієї території неалбанського населення. Прем'єр-міністр албанського маріонеткового уряду Мустафа Кроя у червні 1942 року відверто заявив, що „необхідно докласти зусиль для того, щоб усіх сербів-старожилів з Косово вигнати..., вислати в концентраційні табори в Албанію. А сербів-переселенців слід убити”⁹. За даними американських спецслужб, з квітня 1941 до серпня 1942 років албанці убили близько 10 тис. сербів, а число вигнаних сербів за період усієї окупації складало 100 тис. чол. Приблизно така ж кількість албанців переселилась з Албанії в Косово¹⁰. Лідер Албанії Е.Ходжа пояснював, що на території Косово не велась національно-визвольна боротьба, оскільки албанці не були переконані в тому, що „воюючи поруч з іншими народами Югославії проти фашизму, вони цим завойовують собі право на самовизначення для об'єднання з Албанією”¹¹.

Після завершення Другої світової війни ситуація в Косово лише загострилась. За словами Е.Ходжи (лідера Компартії Албанії), „вони [албанська національна громада в Косово – авт.] не бажають залишатися в межах Югославії, незалежно від її політичного ладу. Єдиний їхній ідеал – це злиття з Албанією”¹². Однак, незважаючи

на зміни в етнічному складі населення Косово, спричинені війною та діяльністю албанського профашистського уряду, керівництво повоєнної Югославії навіть не спробувало відновити попередню етнічну структуру Косово. Більше того, у березні 1945 року була прийнята постанова „Про тимчасову заборону повернення колоністів в місця їхнього попереднього проживання” – в Косово та інші регіони країни. Таким чином, чимало колишніх косовських сербів так і не змогли повернутися на батьківщину після завершення війни 1939-1945 років.

Упродовж багатьох десятиліть цей факт не обговорювався у науковій літературі, однак наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть були опубліковані нові документи, які пролили світло на це питання. Так, відомий політик, вчений та письменник, близький соратник Й.Б.Тіто Мілован Джилас писав у своїх спогадах про те, що уряди як Албанії, так і Югославії наприкінці війни „в принципі були переконані, що Албанія повинна об’єднатися з Югославією, що вирішило б і питання албанської національної меншини в Югославії”. Останнє „принесло б не тільки безпосередні вигоди і Югославії, і Албанії, але й одночасно покінчило б з традиційною нетерпимістю та конфліктами між сербами та албанцями”¹³.

Й.Броз Тіто в цей час був захоплений ідеєю створення Балканської федерації, ядром якої повинна була стати Югославія. За спогадами сучасників, керівник Югославії готовий був пожертвувати Косово для того, щоб зробити свої плани більш привабливими для Албанії. У 1946-1947 роках було підписано 46 угод, які фактично встановлювали єдину економічну політику Албанії та Югославії. Договори про співробітництво та угода про скасування віз реалізовували плани Й.Броз Тіто щодо „вжиття всіх заходів для зближення населення Косово ... з населенням Албанії”¹⁴. Однак, в силу ряду факторів, Балканська федерація так і не була створена.

З точки зору югославських учених, подібна політика Й.Броз Тіто утискала права насамперед сербського населення. Поширеними є декілька основних підходів в оцінці

національної політики Й.Броз Тіто: 1) для Тіто Косово було каналом для отримання Албанії та засобом руйнування історичної свідомості сербського народу; 2) це була стратегія послаблення сербського фактору в майбутній Югославії; 3) це було прагнення зменшити територію Сербії під впливом синдрому „великосербської небезпеки”¹⁵.

Упродовж 1940-х – початку 1960-х років Югославія перетворилась на єдину державу, засновану на поєднанні „пролетарського інтернаціоналізму”, етнотериторіальної федерації та особистої диктатури Й.Броз Тіто. Здавалося, що національне питання в Югославії вирішене остаточно. Цьому сприяв ряд обставин: по-перше, націоналізм майже всіх народів Югославії в 1939-1945 роках скомпрометував себе співробітництвом з іноземною окупацією; по-друге, конфлікт з СРСР, який відіграв велику роль у внутрішній консолідації Югославії. Останнє дозволило Й.Броз Тіто під гаслами відсічі радянській загрозі проводити досить жорстку внутрішню політику. Як з ідеологічних міркувань, так і задля збереження особистої влади він придушував національні рухи всіх народів Югославії.

Однак міжнаціональні протиріччя не зникли, а почали поступово загострюватися, зокрема, у Косово. Сепаратистська діяльність радикально налаштованої частини албанського населення Косово розпочалась одразу після Другої світової війни і не припинялась до початку XXI століття. Об’єднання з Албанією стало їхньою головною метою. Упродовж другої половини XX століття змінювались засоби і тактика, проте мета косовських албанців залишалась незмінною. Умовно діяльність албанських сепаратистів у Косово можна розділити на такі етапи:

I етап: 1950-ті роки – пропаганда націоналізму;

II етап: 1960-ті роки – демонстрації та провокації;

III етап: 1970-ті роки – збройна боротьба;

IV етап: початок 1980-х років – повстання;

V етап: кінець 1990-х років – війна за незалежність¹⁶.

У 1950-х роках сепаратистська діяльність косовських албанців почалась зі створення сітки підпільних груп, пропагандистської діяльності, особливо серед молоді,

налагодженням зв'язків у керівництві республіки і країни. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років в Косово діяла організація „Революційний рух за об'єднання албанців”, яку очолював А.Демачі. У складі цієї організації було близько 300 чоловік. У програмі руху було записано: „Наша боротьба буде тривалою і ми повинні до неї підготуватися”. Статут організації розпочинався зі слів: „Основна і кінцева мета руху – звільнення шиптарських країв, анексованих Югославією, та їхнє об'єднання з матір'ю-Албанією”¹⁷. Для досягнення поставлених цілей передбачалось використати всі можливі засоби – і політичні, і пропагандистські, і збройну боротьбу, і всенародне повстання.

У 1960-х роках албанці діяли вже активніше – влаштовували провокації та диверсії, паплюжили церковні та культові пам'ятки, залякували православне населення. У сербських архівах можна знайти чимало свідчень згадуваних подій. Так, Дечанський ігумен Макарій писав 3 квітня 1968 року Патріарху Сербському Герману: „Шиптарі знову показують свою споконвічну ненависть до сербів. Ми знаходимось в більш складній ситуації, ніж під час австрійської чи турецької окупації. Тоді ми мали хоч якісь права... Щоденними стали насилля, крадіжки серед білого дня, приниження та переслідування. Ймовірно, Ви і від інших чуєте, що відбувається в Косово з сербами”¹⁸.

У 1968 році у Тетові (Косово) відбулися масові виступи та демонстрації албанської націоналістичної молоді, яка вимагала надати Косово статус республіки, прийняти нову конституцію, об'єднати території різних республік, на яких живуть албанці. Основними гаслами були: „Вимагаємо республіку!”, „Вимагаємо конституцію!”, „Ми албанці, а не югослави”¹⁹. Ці демонстрації були розігнані поліцією.

Наприкінці 1960-х років албанцям Косово було дозволено використовувати албанські національні символи (прапор, наприклад, співпадав з національним прапором Албанії), були створені умови для наукового та культурного співробітництва з Албанією. Посилення позицій краю в республіці додало сил націоналістам. Під їхнім тиском з краю виселялися серби та чорногорці. Неалбанські національності були нерівноправні

в судах, при прийомі на роботу, під час звільнення з роботи. В період з 1961 до 1980 років з Косово виїхало 92197 сербів та 20424 чорногорців²⁰.

У 1970-х роках відбулися зміни у статусі краю. В Югославії була проведена конституційна реформа, що завершилась прийняттям нової конституції 1974 року. Стаття 2 конституції фактично проголошувала автономні краї суб'єктами федерації поруч з республіками. Автономний край Косово являвся складовою частиною як СФРЮ, так і Сербії. Серед прав та обов'язків, які покладалися на це державне утворення, були і такі, що дозволяли блокувати рішення органів влади республіканського рівня. Конституція 1974 року розширювала та підвищувала рівень повноважень республік та автономних областей. Визнавалось право кожного народу на самовизначення, аж до відокремлення²¹.

Загалом, на думку багатьох албанців, 1970-ті роки стали найсприятливішим періодом у розвитку краю Косово²². Проте навіть у цей час не припинялась підривна діяльність албанських сепаратистів у Косово. За даними міністерства внутрішніх справ СФРЮ, в період від 1974 до 1981 року органами безпеки було виявлено понад 1 тис. чоловік, що займалися підривною діяльністю з позицій албанського націоналізму. Переважна більшість з них були пов'язані з діяльністю однією з найактивніших іредентистських організацій так званого „Червоного фронту” – проалбанської організації, розташованої на території західних країн і керованої албанською Партією праці. Крім того, у 1970 роках різноманітні групи албанського населення об'єдналися в „Рух за національне звільнення албанців”²³. Його учасники в основному займалися пропагандистською діяльністю, поширенням забороненої літератури, написанням та поширенням листівок.

Однак політична реальність не давала підстав для таких радикальних настроїв серед албанського населення в Косово. Після прийняття конституції 1974 року албанці посідали досить високі пости в структурах влади як на республіканському, так і на федеральному рівнях, зокрема,

голови Президії СФРЮ (Сінан Хасані в 1986 році), заступника голови Президії СФРЮ (Фаділь Ходжа в 1979, Сінан Хасані в 1985 роках) тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що основною метою албанської національної меншини було не стільки забезпечення рівноправ'я албанців з іншими народами Югославії, скільки відокремлення Косово від Югославії та його подальше возз'єднання з Албанією. Смерть Й.Броз Тіто у 1980 році призвела до поширення атмосфери невизначеності та невпевненості у завтрашньому дні. Югославія „почала розповзатися по швах: по всіх околицях ... лунали заклики до незалежності”, активізувалися різноманітні політичні сили в державі²⁴. Албанці, побоюючись втратити високий рівень автономії, заявили про себе як про силу, готову відстоювати власні права.

У березні 1981 року в Косово спалахнуло повстання, яке почалось як соціальний протест студентів²⁵. Останній швидко переріс у постійну політичну акцію, що тривала десять років, посилила напруженість всередині Сербії та загострила міжреспубліканські відносини. Уже через декілька днів демонстранти несли транспаранти з радикальними політичними вимогами: „Косово – республіка!”, „Косово – косоварам”²⁶.

Поступово албанські мітинги протесту почали носити антидержавний характер – дедалі частіше лунали вимоги про об'єднання з Албанією, з флагажтоків зривалися югославські прапори. Сепаратистів активно підтримувала Албанія, радіо- та телепередачі якої приймалися на всій території Косово. 1-8 листопада 1981 року відбувся восьмий з'їзд Компартії Албанії, який підтримав сепаратистський рух у Косово та засудив югославську політику по відношенню до албанської меншини. Як зазначив на з'їзді лідер КПА Е.Ходжа, „Батьківщину албанської народності албанський народ не дозволяв визначати ні фашистським загарбникам, ні будь-кому іншому”²⁷.

2 квітня 1981 року керівництво Югославії проголосило надзвичайне становище в краї та посилило армійськими підрозділами Об'єднані сили міліції. У зіткненнях з

міліцією в містах загинуло 9 албанських демонстрантів, 5 міліціонерів. Серед поранених було 200 албанців та 133 міліціонери²⁸. Але вже 1 липня 1981 року надзвичайний стан був скасований²⁹.

Демонстрації в краї супроводжувалися саботажем на окремих підприємствах, поширенням листівок, активізацією діяльності по перетворенню Косово в етнічно чистий край. Албанські націоналісти використовували різноманітні методи, включаючи погрози фізичного винищення на адресу сербів та чорногорців. Албанці паплюжили пам'ятки культури, православні церкви, кладовища, підпалювали будинки, вбивали людей, обмежували свободу пересування тощо³⁰.

До 1982 року на території Косово діяли чотири великі нелегальні організації: „Рух за національне звільнення Косово”, „Марксист-леніністи Косово”, „Червоний народний фронт” та „Марксистсько-ленінська партія албанців в Югославії”. Частина з них виступала за приєднання до Албанії, інші – за надання Косово статусу республіки³¹.

7 лютого 1982 року ці організації об'єдналися в „Рух за албанську соціалістичну республіку в Югославії”, центральний комітет якої перебував за кордоном. До керівництва входили як старі емігранти-дисиденти, так і молодь з Косово, яка очолювала демонстрації, а згодом втекла з країни. Рух виступав за об'єднання в Республіці Косово всіх земель, заселених албанцями у складі СФРЮ, випускав власну газету, яка нелегально поширювалась в Югославії, формував крайові, окружні та місцеві комітети, а також комітети в ЮНА (Югославській народній армії)³².

Необхідно зазначити, що сербське населення Косово виявляло невдоволення діяльністю албанських націоналістів, що підтверджує опублікований 15 січня 1986 року в сербській пресі перший протест сербів проти албанського сепаратизму та націоналізму. Лист підписали дві тисячі чоловік³³.

У 1986 році був опублікований Меморандум Сербської Академії наук та мистецтв, автори якого вимагали від влади провести деалбанізацію Косово, зробити так, щоб більшість

населення там складали серби³⁴. Слід одразу зазначити, що одразу ж після публікації в белградській газеті „Вечірні новини” Меморандум був розкритикований як з боку офіційної сербської влади, так і зі сторони політиків та інтелектуалів інших республік СФРЮ³⁵. Проте публічно з Меморандумом солідаризувався Слободан Мілошевич, обраний в червні 1986 року главою сербських комуністів³⁶.

На противагу албанським інтелектуалам, які стверджували, що саме албанці є автохтонним населенням Косово, автори Меморандуму наголошували, що Косово – сербський край.

Висновок сербських академіків щодо перспектив розвитку міжнаціональних відносин у Косово є досить цікавим з точки зору сучасності: „Відповідно до етнічної ситуації на Балканському півострові – етнічного розмаїття багатьох областей, реалізація на практиці вимоги етнічно чистого Косово буде не лише безпосередньо загрожувати всім народам, які складають меншість на цій території. Якщо це здійсниться, то піднята хвиля експансії перетвориться в реальну та щоденну загрозу всім народам Югославії”³⁷. На думку автора, події кінця ХХ – початку ХХІ століття стали свого роду підтвердженням даного висновку академіків Сербської Академії наук та мистецтв.

Прийняття та публікація Меморандуму все ж мала певні практичні наслідки. Влада здійснила спробу деалбанізації Косово – туди відправлялися на роботу серби, яким платили вищу зарплатню, для того, щоб вирівняти демографічну ситуацію в краї, проте ситуація дедалі більше загострювалась³⁸.

В 1988-1989 роках за ініціативою С.Мілошевича (обраного в травні 1989 року головою Президії Соціалістичної республіки Сербія) було змінено автономний статус краю. Згідно поправок до конституції, прийнятих у березні 1989 року Косово (як і Воєводина) втрачало свої права на рівні югославської федерації. Загроза втрати можливості створення власної республіки вивела на вулиці Приштини (столиці Косово) в січні 1990 року 40 тис. албанців. Їхні протести стали загрозою не лише стабільності Сербії, але й цілої Югославії, яка в той час переживала політичну кризу³⁹.

У вересні 1990 році була прийнята нова конституція Республіки Сербія. У розділі, присвяченому територіальному

устрою держави, було заново визначено статус автономних округів – Косово та Методії, а також Воєводини. Обидва ці утворення отримали внутрішньореспубліканський статус і не являлися суб'єктами державних та політичних.

2 липня 1990 року албанські делегати Скупщини Косово прийняли Конституційну декларацію, в якій проголосили Косово республікою. 5 липня, у зв'язку з незаконністю даного рішення, Скупщина Сербії прийняла рішення про розпуск Скупщини Косово. 7 вересня делегати-албанці розпущеної Скупщини Косово прийняли Конституцію Республіки Косово⁴⁰.

Проте всі спроби стабілізувати політичне та економічне становище в краї виявилися неефективними. Конфлікт переріс республіканські межі і став однією з найгостріших проблем усієї країни. В результаті край був розділений на два паралельні суспільства – албанське та сербське, кожне з яких мало свою владу, економіку, освіту, культуру. Восени 1990 року за наказом колишнього начальника крайового Управління внутрішніх справ Ю. Каракуші 3 тис. албанців звільнилися зі служби в органах внутрішніх справ краю і створили нелегальну поліцію Косово. В 1994 році було сформовано підпільне міністерство внутрішніх справ так званої Республіки Косово з сімома відділеннями та центром у Пріштіні⁴¹.

Восени 1991 року косовські албанці провели нелегальний референдум про незалежність краю і одноставно висловились за створення незалежної республіки⁴².

У травні 1992 року в Косово знову були проведені нелегальні вибори до Республіканської Асамблеї. Більшість місць отримали кандидати від Демократичної Ліги Косово, а її лідер – письменник та літературний критик Ібрагім Ругова – був обраний Президентом Косово⁴³.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що сербсько-албанські відносини в Косово в другій половині ХХ століття були надзвичайно складними і неоднозначними. Велику роль в ескалації міжнаціонального конфлікту відіграло і традиційне для Балкан розуміння нації як етнічної спільноти, процес

формування якої прирівнюється до створення незалежної моноетнічної держави в максимально широких кордонах⁴⁴.

Особливу роль у розвитку сербсько-албанських відносин в Косово відіграло прагнення комуністичного керівництва Югославії створити Балканську федерацію, до складу якої повинна була увійти Албанія і заради утворення якої лідер тодішньої Югославії Й.Броз Тіто був готовий пожертвувати краєм. На нашу думку, непродумана національна політика в краї в перші повоєнні десятиліття дала підґрунтя для подальшого загострення конфлікту. А радикалізм з обох боків наприкінці ХХ століття унеможливив його мирне врегулювання.

Примітки:

¹ Арзаманов М. А. Прадетто. Урегулювання конфлікту посередством воєнного втручання? Дилемма політики Запада в отношении Косово / М.Арзаманов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=9936252>.

² Челлини К. Формирование концепции внешней политики США после конфликта вокруг Косово (Обзор публикаций в журнале “Foreign Affairs” / К.Челлини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.ru/item.asp?id=1355485>.

³ Романенко С.А. Югославия, Россия и «славянская идея»: Вторая половина XIX – начало XX века / С.А.Романенко. – М.: Институт права и публичной политики, 2002. – 624 с.

⁴ Романенко С. Урегулювання конфлікту в Косово і міжнародна безпека / С.Романенко // Мир перемен. – 2008. - №1. – С.43-51; Романенко С. Югославский Рубикон / С.Романенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magazines.russ.ru/nlo/2007/83/ro11.html>.

⁵ Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове / Е.Ю.Гуськова // Албанский фактор кризиса на Балканах. – М., 2004. – С.7-53.

⁶ Гуськова Е. Динамика косовского кризиса и политика России / Е.Гуськова // Косово: международные аспекты кризиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propagandist.narod.ru/yugoslav/book/chapter1.htm#htm#htm#htm#htm#ПроблемаКосововсоциалистическойЮгославии>

⁷ Искендеров П. История Косово: правда и вымысел / П.Искендеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspectivy.info/osobaya_tema/kosovo/istorija_kosovo_pravda_i_vumysel_2008-02-19.htm; Искендеров П. Этнический фактор в истории Балкан / П.Искендеров [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspectivy.info/oy-kumena/balkan/etnicheskij_faktor_v_istorii_balkan_2010-06-24.htm.

⁸ Югославия в XX веке: Очерки политической истории / Ответственный редактор К.В.Никифоров. – М.: Индрик, 2011. – 888 с.

⁹ Цит. за: Терзич С. Историческая подоплека событий в Косове и Метохии / С.Терзич // Обозреватель. – М. - 1998. - №10. – С.40.

¹⁰ Там само.

¹¹ Цит. за: Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове / Е.Ю.Гуськова // Албанский фактор кризиса на Балканах. – М., 2004. – С.8.

¹² Цит. за: Там само.

¹³ Джилас М. Лицо тоталитаризма / М.Джилас. – М.: Новости, 1992. – С.96.

¹⁴ Цит. за: Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.9.

¹⁵ Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.9-10.

¹⁶ Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.14.

¹⁷ Автономный край Косово и Метохия: Факты. – Белград: Союз. Секретариат по информ., 1998. – С.126.

¹⁸ Цит. за: Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.15.

¹⁹ Романенко С.А. Югославия, Россия и «славянская идея»... - С.457.

²⁰ Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.16.

²¹ Див.: Романенко С.А. Югославия, Россия и «славянская идея»... - С.457-458.

²² Ляука И. Эволюция проблемы Косовы и ее современное состояние: Автореф. дис. канд. полит. Наук / И.Ляука – М., 1994. – С.17.

²³ Див.: Гуськова Е.Ю. Албанское сепаратистское движение в Косове... – С.16-17.

²⁴ Захарьев А. Неоднозначная смерть / А.Захарьев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legitimist.narod.ru/120306_1.htm

²⁵ Косово и Метохия: 800 лет в составе Сербии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalist.org.ua/?p=317>

²⁶ Гаджиев З. Республика Косово. Вспомним, как всё начиналось / З.Гаджиев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.islamcivil.ru/article.php?aid=328>.

²⁷ Энвер Ходжа: Биография. 1908-1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.enverhoxha.ru/enver_hoxha_biography_1.htm.

²⁸ Гуськова Е.Ю. Албанское сецессионистское движение в Косове... – С.19.

²⁹ Кича Л.А. Культура и экономика в Косовском крае: истоки этнического конфликта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp19983/knp3_38.doc

³⁰ Див.: Гуськова Е.Ю. Албанское сецессионистское движение в Косове... – С.19; Климак С. Национализм косовских албанцев и крымских татар: опыт сравнения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narochitskaia.ru/cgi-bin/main.cgi?item=1r250r0405121211>.

³¹ Гуськова Е.Ю. Албанское сецессионистское движение в Косове... – С.19.

³² Гуськова Е.Ю. Албанское сецессионистское движение в Косове... – С.19.

³³ Млечин. Л. Почему Сербия потеряла Косово [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.religare.ru/2_51102.html.

³⁴ Истоки и причины конфликта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.centurion-center.narod.ru/kos1/html>.

³⁵ Романенко С. Югославский Рубикон / С.Романенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magazines.russ.ru/nlo/2007/83/ro11.html>.

³⁶ История Югославии:1941-1996 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edc.pu.ru/library/catalog/isaev.rtf>.

³⁷ Цит. за: Там само. - С.460.

³⁸ Белина Е.Ю. Сербия. Истоки косовского конфликта / Е.Ю.Белина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://serbija.info/stati/serbiya_istoki_kosovskogo_konflikta.html

³⁹ Историческая справка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ne-emo.livejournal.com/29578.html>

⁴⁰ Мяло К.Г. Россия и последние войны XX века / К.Г.Мяло [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.x-libri.ru/elib/myalo000/00000182.htm>

⁴¹ Див.: Гуськова Е.Ю. Албанское сецессионистское движение в Косово... - С.28.

⁴² Справка – Косовский конфликт [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newsazerbaijan.ru/spr/20080217/42161215-print.html>

⁴³ Чуксин Н. Косово в 90-е годы / Н.Чуксин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.army.lv/?s=1215&id=2711>

⁴⁴ Романенко С. Урегулирование конфликта в Косово и международная безопасность // Мир перемен. – 2008. - №1. – С.43.

Nataliya Nechayeva-Yuriyчук

The Peculiarities of Serbian-Albanian Relations in Kosovo (Serbia) in the Second Half of the XX-th Century

In this article the author analyses the peculiarities of Serbian-Albanian relations in Kosovo, tries to find the reasons of interethnic relations escalation in it in the second half on the XX-th century. Special attention is paid to the Albanian nationalists activity directed to the Kosovo independence from Serbia and its further integration into Albania..

Key words: *autonomy, “Kosovo problem”, Kosovo, secession movement, national policy.*

Надійшла до редколегії 03.04.2012 р.